

Jolanta Dzierżyńska

Kielce

CZĘSTOCHOWSKIE WSPÓŁCZESNE CZASOPISMA NAUKOWE, FACHOWE, HOBBYSTYCZNE I FIRMOWE (1989–2007)

Klasyfikacja czasopism zazwyczaj nastrocza poważne problemy. Wobec gwałtownego rozwoju nowych form prasy uprzednio stosowane typologie stopniowo tracą na znaczeniu. Rosnące zainteresowanie mediami elektronicznymi spowodowało, że naukowa refleksja dotycząca kwestii typologii prasy także jest stopniowo ograniczana. Wystarczy jedynie zauważyć, że w *Encyklopedii wiedzy o prasie* umieszczono około 30 definicji czasopism¹, a we współczesnym *Słowniku terminologii medialnej* definicji tych jest tylko około 10². Dlatego też autorzy współczesnych opracowań dotyczących prasy stosują swe własne podziały i typologie pozwalające im opisać analizowane rynki prasowe. Podobny zabieg zastosowano w niniejszym artykule dotyczącym prasy częstochowskiej.

Przedmiotem analizy będą niskonakładowe czasopisma treści specjalnych: naukowe, fachowe, hobbystyczne i firmowe. Jak będziemy mogli się przekonać, choć wydaje się, że jest to zróżnicowana typologicznie grupa, analizowane czasopisma mają wiele cech wspólnych. Łączy je bowiem kryterium treści i adresata. Twórcy i czytelnicy tych czasopism to zwykle wyspecjalizowana grupa poszukująca ściśle określonych treści. W zależności od stopnia złożoności i hermetyczności tych treści zasięg oddziaływania tych czasopism bywa różny. Najmniejszym kręgiem czytelników, co oczywiste, dysponują czasopisma naukowe, największym zaś czasopisma firmowe.

Dla ułatwienia analizy przeprowadzono ją na przykładzie Częstochowy. Miasto to do 1999 roku miało status siedziby województwa. Choć obecnie jest wydzielonym miastem powiatowym liczącym około 240 tys. mieszkańców, siedzibą wielu wyższych uczelni, w miarę prężnym ośrodkiem przemysłowym i kulturalnym, to jednak stopniowo traci swe uprzednie walory. Ponieważ w analizie nie uwzględniono czasopiśmiennictwa Kościoła katolickiego nie brano pod uwagę istotnych funkcji

¹ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, pod red. J. Maślanki, Wrocław–Warszawa 1976.

² *Słownik terminologii medialnej*, pod red. W. Pisarka, Kraków 2006.

religijnych, jakie pełni Częstochowa. Przypomnijmy bowiem, że w centrum tego miasta znajduje się klasztor jasnogórski, co ma dość duży wpływ na lokalne życie społeczne i polityczne.

Czasopiśmiennictwo naukowe rozwinęło się w Częstochowie wraz z rozbudową szkolnictwa wyższego i powstawaniem w tym mieście nowych uczelni³. W okresie PRL działały tu 3 państwowe szkoły wyższe i dwie uczelnie katolickie. Od 1945 do 1960 roku istniała Wyższa Szkoła Administracyjno-Handlowa. W 1949 utworzono Szkołę Inżynierską przekształconą w 1955 roku w Politechnikę Częstochowską. Od 1971 roku działa, najpierw jako Wyższa Szkoła Nauczycielska, w latach 1974–2004 jako Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Akademia im. Jana Długosza. Wśród szkół teologicznych najstarsze jest Częstochowskie Wyższe Seminarium Duchowne. Powstało ono w 1926 roku przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W 1991 przeniosło swoją siedzibę do Częstochowy. W 1981 roku powołano Instytut Teologiczny, będący filią Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie⁴. Po 1989 utworzono w Częstochowie cztery niepubliczne szkoły wyższe.

Rynek prasy naukowej w Częstochowie zdominowany został przez uczelniane zeszyty naukowe, w których pracownicy poszczególnych szkół upowszechniali wyniki własnych badań. Miały one regionalny charakter. Oferta czasopism naukowych o charakterze ponadlokalnym bądź przeglądowym w jakiejś dziedzinie ograniczała się do siedmiu tytułów⁵. Żadne z częstochowskich czasopism naukowych nie było objęte listą filadelfijską⁶. Na „Liście czasopism naukowych punktowanych w ramach oceny parametrycznej jednostek” Komitetu Badań Naukowych z 2003 roku⁷ znalazły się dwa czasopisma wydawane przez Politechnikę Częstochowską: „Turbulence” oraz „Inżynieria i Ochrona Środowiska”⁸. W wykazie czasopism punktowanych w 2007 roku⁹ umieszczono kwartalnik „Kompozyty” edytowany przez powołane na Politechnice Częstochowskiej Polskie Towarzystwo Materiałów Kompozytowych¹⁰.

Największym ośrodkiem wydawnictw naukowych była Politechnika Częstochowska. Łącznie drukowano tam 7 periodyków. Charakter czasopisma naukowego, oprócz wspomnianych wyżej tytułów, miały również: „Informatyka Teoretyczna

³ W latach 1945–1989 w częstochowskich uczelniach wydawano łącznie 26 periodyków naukowych. T. Mielczarek, *Od „Monitora” do „Gońca Reklamowego”. Dzieje prasy częstochowskiej (1769–1994)*, Kielce 1996, s. 206.

⁴ Instytut powstał na bazie działającego tu wcześniej pod nazwą Instytut Eklezjologiczno-Maryjny studium licencjackiego Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie.

⁵ Ogólnopolski, a nawet międzynarodowy, charakter miało pięć czasopism wydawanych przez Politechnikę Częstochowską, jedno czasopismo Akademii im. Jana Długosza oraz „Częstochowskie Studia Teologiczne” wydawane przez Wydawnictwo Archidiecezji Częstochowskiej.

⁶ <http://www.isinet.com>, (data dostępu: styczeń 2008).

⁷ kbn.icm.edu.pl, (data dostępu: styczeń 2008).

⁸ Oba wydawane pod patronatem Polskiej Akademii Nauk.

⁹ www.nauka.gov.pl, (data dostępu: styczeń 2008).

¹⁰ Kwartalnik istniejący od 2001 roku prowadzi przegląd polskich i zagranicznych prac badawczych w dziedzinie kompozytów.

i Stosowana” – półrocznik wydawany od 2001 roku i poświęcony zagadnieniom informatyki w różnych gałęziach nauk oraz drukowany od 2005 roku w języku angielskim półrocznik „Computing, Multimedia and Intelligent Techniques” zajmujący się komputerami i multimediami.

Charakter wydawnictw ciągłych miały serie „Monografie” oraz „Zeszyty Naukowe”, w których wyniki swoich prac naukowych prezentowali pracownicy uczelni. Swoje „Zeszyty” miały wszystkie wydziały i większość instytutów Politechniki.

W drugiej pod względem wielkości częstochowskiej uczelni wyższej – Akademii im. Jana Długosza – drukowano od 1994 roku ogólnopolski rocznik „Tolerancja” zawierający prace na temat tolerancji z zakresu różnych dyscyplin naukowych: socjologii, pedagogiki, psychologii, filozofii, językoznawstwa. Pozostałe periodyki naukowe to wydawnictwa ciągłe poszczególnych wydziałów i instytutów. Początkowo wychodziły one jako „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie”, a następnie „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”. Informacje na temat tych wydawnictw prezentuje tabela 1.

Niektóre instytuty i zakłady podejmowały się również prowadzenia internetowych czasopism naukowych. Taki charakter miały np. „Acta Philosophica Czenstochoviensis in nomine Wladislavi Biegański” – internetowe czasopismo filozoficzne Zakładu Filozofii Akademii im. J. Długosza w Częstochowie¹¹. Periodyki naukowe wydawały też niektóre koła naukowe: Koło Naukowe Historyków w 1997 roku – „Zeszyty Koła Naukowego Historyków WSP”, a Koło Naukowe Studentów Nauk Przyrodniczych Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego – rocznik „Forum Młodych Nauki” (2005 i 2006).

Utworzona w 1992 roku Wyższa Szkoła Języków Obcych i Ekonomii (przekształcona później w Akademię Polonijną) wydawała zeszyty naukowe: Wydziału Nauk Humanistycznych, Wydziału Administracyjno-Prawnego i Wydziału Ekonomii i Zarządzania. Cyklicznym wydawnictwem była również seria dla tłumaczy „Training of Translators and Interpreters”, będąca pokłosiem dorocznych Międzynarodowych Konferencji Tłumaczych, seria „Polska w Europie”, zawierająca wykłady wygłaszane podczas organizowanego co roku święta uczelni oraz uruchomiona w 2002 roku seria „Disputationes Ethicae” – poświęcona problemom etyki w różnych dziedzinach życia. W 2005 roku wydano jeden numer zapowiadanego jako kwartalnik czasopisma „Polityczne Dylematy Europejskiej Integracji”, a w 2007 roku również jeden numer poświęconego tej tematyce wydawnictwa „Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej”. W 2008 roku nowym czasopismem traktującym o integracji europejskiej miał być „Europejski Przegląd Naukowy”¹².

Działająca od 1996 roku Wyższa Szkoła Lingwistyczna od 2002 roku wydawała serię „Literature and Linguistics” poświęconą badaniom neofilologicznym w zakresie literaturoznawstwa, językoznawstwa i metodyki nauczania języków obcych oraz od 2005 roku periodyk „Poliglota” prezentujący wyniki badań w zakresie edukacji

¹¹ www.wp.ajd.czyst.pl, (data dostępu: luty 2008).

¹² Nowości, www.ap.edu.pl, (data dostępu: luty 2008).

Tabela 1. Wydawnictwa ciągle Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie

Lp.	Seria	Początek edycji
1	Chemia	1997
2	Chemia i Ochrona Środowiska	2002
3	Edukacja artystyczna	2003
4	Edukacja muzyczna	2005
5	Edukacja plastyczna	2001
6	Edukacja techniczna i Informatyczna	2006
7	Filozofia	1999
8	Fizyka	1998
9	Fizyka, Chemia	1986
10	Gubernaculum et Administratio	2001
11	Historia i Teoria Literatury	1985
12	Językoznawstwo	1979
13	Kształcenie Zawodowe Pedagogika i Psychologia. Rocznik polsko-ukraiński	1999
14	Kultura Fizyczna	1997
15	Matematyka	1987
16	Nauka o Pracy	1978
17	Pedagogika	1989
18	Psychologia	1986
19	Res Politicea	2006
20	Socjologia	1987
21	Rozprawy Niemcoznawcze	1991
22	Studia Neofilologiczne	2000
23	Wychowanie Artystyczne	1986
24	Wychowanie Techniczne	1996
25	Zeszyty Historyczne	1993
26	Zeszyty Naukowe Instytutu Zarządzania i Marketingu. Pragmat tes Oikonomias	2006

Źródło: opracowanie własne.

językowej dzieci. Szkoła występowała też jako współwydawca (razem z Wydawnictwem „Śląsk”) kwartalnika „Er(r)go” zajmującego się analizą współczesnej kultury i literatury.

Wylącznie do wydawania zeszytów naukowych ograniczała się Wyższa Szkoła Zarządzania („Zeszyty Naukowe Wyższej szkoły Zarządzania w Częstochowie”) oraz Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki („Biuletyn Wyższej Szkoły Hotelarstwa i Turystyki w Częstochowie”, od 2007 roku jako „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Hotelarstwa i Turystyki w Częstochowie”).

Upowszechnianiu osiągnięć naukowych pracowników uczelni katolickich służyły „Częstochowskie Studia Teologiczne” – rocznik utworzony w 1972 roku przez biskupa częstochowskiego Stefana Barełę oraz istniejący od końca 1998 „Rocznik Seminarium Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej”. W 2007 roku Instytut Teologiczny rozpoczął wydawanie półrocznika pt. „Veritati et Caritati”.

Czasopisma treści specjalnej o charakterze popularnonaukowym, poświęcone praktycznemu zastosowaniu osiągnięć naukowych lub podnoszeniu kwalifikacji i szkoleniu wydawały też stowarzyszenia branżowe, organizacje zawodowe i instytucje oświatowe i kulturalne. W zawierającym 2983 pozycje wykazie czasopism specjalistycznych, dla których rozporządzeniem ministra finansów stosuje się zerową stawkę podatku VAT, znajduje się 6 częstochowskich periodyków, w tym 4 wymienione wcześniej czasopisma uczelniane¹³. Oprócz nich na liście figurują: „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie” oraz „Almanach Częstochowy”. Ogólna liczba czasopism popularnonaukowych i fachowych w Częstochowie przekracza 30 tytułów.

Najstarszym takim czasopismem są roczniki Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego „Ziemia Częstochowska”. Pierwszy tom „Ziemi Częstochowskiej” ukazał się w 1934 roku jako wydawnictwo zawiązanego 2 lata wcześniej Towarzystwa Popierania Kultury Regionalnej¹⁴. Drugi tom wydano w 1938, a trzeci dopiero po wojnie w 1947 roku. W 1950 roku władze miejskie zawiesiły działalność Towarzystwa, argumentując, że dubluje ono prace Wydziału Kultury Miejskiej Rady Narodowej i poczynania kulturalne związków zawodowych. U podstaw tej decyzji legły jednak względy polityczne. Ówczesne władze nie mogły pozwolić na działalność Towarzystwa kultywującego przedwojenne tradycje. Działalność tę wznowiono w końcu 1956, ale kolejny tom „Ziemi Częstochowskiej” wydano dopiero w 1961 roku. Następne ukazywały się w odstępach kilkuletnich. Choć w 1979 roku zmieniono nazwę organizacji na Częstochowskie Towarzystwo Naukowe, to kontynuowało ono tradycję dokumentowania regionalnych badań naukowych. Do końca 2007 roku ukazały się 33 tomy „Ziemi Częstochowskiej”. Miały one charakter monografii¹⁵ lub zbiorów artykułów z różnych dziedzin¹⁶. Często były pokłosiem sesji i konferencji popularnonaukowych organizowanych przez CzTN.

¹³ Trzy czasopisma naukowe Politechniki Częstochowskiej: „Inżynieria i Ochrona Środowiska”, „Monografie” i „Turbulence” oraz „Er(r)go”, za współwydawcę którego podaje się Wyższa Szkoła Lingwistyczna. *Rozporządzenie ministra finansów z dnia 14 marca 2002 zmieniające rozporządzenie w sprawie wykazu czasopism specjalistycznych, do których stosuje się stawkę podatku od towarów i usług w wysokości 0%, oraz warunków jej stosowania*, Dz. U. 2002, nr 35, poz. 326.

¹⁴ Towarzystwo powołano w celu „ratowania od zagłady tego wszystkiego, co stanowi cenną wartość kulturalną tych okolic, oraz badania istoty tych wartości i poznania tego, co jest jeszcze nieznanie i naukowo niezbadane”. *Przedmowa*, „Ziemia Częstochowska” 1934, t. 1.

¹⁵ F. Sobalski, *Dzieje Częstochowy i województwa częstochowskiego. Informator o materiałach w archiwach państwowych*, „Ziemia Częstochowska” 1992, t. 19, J. Związek, *Inwentarz ksiąg konsystorskich i dziekańskich w archiwum diecezjalnym w Częstochowie*, „Ziemia Częstochowska” 1993, t. 20.

¹⁶ *Szkice i materiały ziem powiatu częstochowskiego*, pod red. dra Marcelego Antoniewicza, „Ziemia Częstochowska” 2000, t. 27.

Nakładem Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego drukowano również „Częstochowski Kalendarz Astronomiczny”. Zajmował się on, podobnie jak istniejąca od 2005 roku Sekcja Astronomiczna CzTN, popularyzowaniem wiedzy z zakresu astronomii. „Częstochowski Kalendarz Astronomiczny” doczekał się dwóch wydań z lat 2005 i 2006.

Wydawnicza działalność CzTN odbywała się przy finansowej pomocy władz samorządowych, rozmaitych instytucji kulturalnych i oświatowych, a w ostatnich latach dzięki wsparciu Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Problemy finansowe sprawiały, że roczniki Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego ukazywały się nieregularnie, a ich nakład sukcesywnie malał. W latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku „Ziemia Częstochowska” drukowana była w nakładzie 2000 egzemplarzy, a ostatnio 400–500 egzemplarzy. „Częstochowski Kalendarz Astronomiczny” edytowano w symbolicznym nakładzie kilkudziesięciu egzemplarzy.

Kolejną placówką, w której statucie zawarto działalność naukowo-badawczą i dokumentacyjną, było istniejące od 1905 roku Muzeum Okręgowe w Częstochowie (później Muzeum Częstochowskie). Muzeum prowadziło szeroką działalność wydawniczą, ale charakter ciągły, choć bardzo nieregularny, miał tylko „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie” (później jako „Rocznik Muzeum Częstochowskiego”) oraz „Biuletyn Częstochowskiego Koła Entomologicznego”. Periodyk entomologów ukazywał się nakładem Muzeum Częstochowskiego w latach 2003–2006.

Pierwszy tom „Rocznika” zawierający publikacje z zakresu archeologii, etnografii, historii i przyrody regionalnej ukazał się w 1965 roku. Dwa następne wydano w latach 1966 i 1973. Od roku 1974 zaczęto wydawać „Rocznik” w zeszytach poświęconych oddzielnie przyrodzie (3 zeszyty), archeologii i historii (2), etnografii (2), sztuce (1). Do koncepcji uniwersalnego rocznika powrócono w 1993 roku oznaczając kolejny tom numerem 6. W 2005 roku, z okazji 100-lecia Muzeum Częstochowskiego, wydano 7 tom zawierający informacje na temat zbiorów muzeum i jego historii¹⁷. W 2007 roku ukazał się tom 8 poświęcony głównie prezentacji osiągnięć wystawienniczych oraz organizowanych przez tę placówkę wydarzeń kulturalnych. Charakter promocyjny i sprawozdawczy miał też uruchomiony w 2007 roku „Biuletyn Muzeum Częstochowskiego”¹⁸.

Działalność wydawnicza była główną formą aktywności utworzonego w 1986 roku Towarzystwa Przyjaciół Częstochowy. Wprawdzie jego pomysłodawca i założyciel Witold Mielczarek zakładał, że będzie ono promować Częstochowę, dbać o jej zabytki i animować życie kulturalne miasta¹⁹, to z biegiem czasu Towarzystwo ograniczyło się wyłącznie do edycji rocznika „Almanach Częstochowy”.

¹⁷ *Vademecum zbiorów Muzeum Częstochowskiego*, „Rocznik Muzeum Częstochowskiego” 2005, t. 7.

¹⁸ Biuletyn drukowano w nakładzie kilkudziesięciu egzemplarzy. Szerszy dostęp zapewniała mu internetowa wersja, www.muzeum.edycja.eu.

¹⁹ *Z życia Towarzystwa Przyjaciół Częstochowy*, „Almanach Częstochowy” 1988.

„*Almanach* jest specyficznym wydawnictwem, tworzoną z sentymentu do miasta, z woli bezinteresownego dzielenia się swoją wiedzą, dociekliwością, pasją i umiłowanie miasta przez ludzi nauki, kultury, przedstawicieli artystycznych” – tak scharakteryzowali periodyk jego redaktorzy w 2006 roku²⁰. O jego profilu świadczy też zawartość tematyczna poszczególnych wydań i zestaw autorów, wśród których byli badacze ze stopniami naukowymi, twórcy, ale i hobbyści, zainteresowani różnymi dziedzinami wiedzy, zwłaszcza historią miasta i regionu²¹.

Lokalne środowisko oświatowe przed 1989 rokiem dysponowało tylko jednym wydawnictwem poświęconym sprawom kształcenia i wychowania młodzieży oraz problemom nauczycieli. Był to „Poradnik Dydaktyczno-Wychowawczy” wydawany przez Kuratorium Oświaty i Wychowania w Częstochowie. Na bazie tego periodyku w 1991 utworzono „Częstochowski Biuletyn Oświatowy”. Od 1994 roku jego wydawcą został Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM”. Początkowo pismo wychodziło jako miesięcznik, po roku działania stało się dwumiesięcznikiem, a obecnie ukazuje się jako kwartalnik. Reforma systemu edukacji w 1999 roku, a zwłaszcza zmiana struktur oświatowych w wyniku reformy administracyjnej kraju, spowodowała zawieszenie „CBO”. Pismo wznowiono dopiero w 2002 roku. Kwartalnik miał charakter informacyjny oraz instrukcyjno-metodyczny, był otwarty na publikacje nauczycieli, którzy zamieszczali w nim opisy prowadzonych przez siebie programów edukacyjnych i eksperymentów pedagogicznych.

Rolę poradnika metodycznego dla nauczycieli języka polskiego w szkołach podstawowych pełniło zaś, wydawane w latach 1997–1998 przez Wojewódzki Ośrodek Metodyczny, czasopismo „Słowo Polonisty”.

Zmiany zasad awansu zawodowego wprowadzone w roku 2000 spowodowały lawinowy wzrost twórczej aktywności nauczycieli. W Częstochowie powstały kolejne czasopisma oświatowe. Od 2001 roku ukazywał się „Biuletyn Edukacyjny” wydawany przez Samorządowy Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli²² oraz „Kwartalnik Nauczycielski” edytowany przez Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM”. Ich celem było stworzenie nauczycielom możliwości publikacji artykułów oraz autorskich opracowań materiałów dydaktycznych, wymiany doświadczeń zawodowych i pomoc w rozwiązywaniu problemów wychowawczych.

W 2006 roku, dzięki współpracy Instytutu Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej Akademii im. J. Długosza w Częstochowie i Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie, rozpoczęto edycję kwartalnika „Edukacja elementarna w teorii i praktyce”. Pismo przeznaczone dla nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz kandydatów do zawodu nauczycielskiego zajmowało się teoretycznymi i praktycznymi aspektami wczesnej edukacji dziecka.

²⁰ Wstęp, „Almanach Częstochowy” 2006.

²¹ W „Almanachach” zamieszczano teksty naukowe i popularnonaukowe, wspomnienia, sylwetki znanych częstochowian, publicystykę kulturalną, utwory poetyckie i prozatorskie.

²² Placówka doskonalenia nauczycieli powołana w 2000 r. przez samorząd terytorialny.

Tematyce pedagogiki opiekuńczej poświęcony był natomiast dwumiesięcznik „Kochajmy Dzieci”, który ukazywał się w Częstochowie w 1994 roku nakładem Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci.

Środowisko medyczne Częstochowy nie posiadało czasopisma *stricte* fachowego. Samorząd lekarski wydawał wprawdzie od lutego 2002 roku swój miesięcznik „Częstochowska Gazeta Lekarska”, ale miał on bardziej charakter biuletynu informacyjnego dla środowiska medycznego niż specjalistycznego pisma dla lekarzy²³. Własne biuletyny informacyjne wydawały także: Okręgowa Izba Pielęgniarek i Położnych²⁴ oraz Częstochowska Okręgowa Izba Aptekarska²⁵.

Z okazji zorganizowania w Częstochowie w 1991 roku I Światowego Kongresu Polonii Medycznej wydawano „Gazetę Kongresową”²⁶. Spotkania lekarzy – Polonusów odbywały się w Częstochowie jeszcze kilkakrotnie, ale nie towarzyszyło im więcej własne wydawnictwo kongresowe.

Fachowe pisma dla lekarzy stomatologów edytowała częstochowska firma Polor-to Sp. z o. o. zajmująca się zaopatrzeniem gabinetów stomatologicznych. „Implantologia i Estetyka”²⁷ oraz kwartalnik „Moja Praktyka”²⁸ miały zasięg ogólnopolski²⁹.

Pismem o zasięgu ogólnopolskim był również dwumiesięcznik „Problemy Społeczne. Vademecum kadr socjalnych” wydawany przez Ośrodek Kształcenia Służb Publicznych i Socjalnych Centrum AV w Częstochowie. Istniejące od 2001 roku czasopismo redagowano dla pracowników socjalnych i kadr systemu pomocy społecznej w Polsce³⁰.

Charakter samopomocowy miały natomiast pisma wydawane przez kluby i organizacje zajmujące się problemami alkoholizmu, niepełnosprawności lub ubóstwa. Klub Wzajemnej Pomocy „Rozsądek” skupiający ludzi zmagających się z problemem alkoholowym wydawał w latach 1989–1990 dla swoich członków „Biuletyn KWP Rozsądek”. Stowarzyszenie Communio in Christo edytowało od 1995 roku miesięcznik „Quo Vadis Polonia”. Było to pismo Metropolitalnego Duszpasterstwa Trzeźwości redagowane początkowo przez Ryszarda Majera, a obecnie przez ks. Józefa Zielonkę. Działający w Częstochowie ruch dobroczynny Betel wydawał

²³ Wydawcą Częstochowskiej Gazety Lekarskiej była Okręgowa Izba Lekarska w Częstochowie. Kolegium redakcyjne tworzyli: Marek Świtalski, Zbigniew Brzezina, Mariusz Malicki, Andrzej Lewandowski, Krzysztof Muskalski. Składem i łamaniem zajmowała się Iwona Coner.

²⁴ Miesięcznik pt. „Biuletyn Informacyjny Okręgowej Izby Pielęgniarek i Położnych” ukazywał się od kwietnia 1993 r.

²⁵ Miesięcznik pt. „Nasz Aptekarz” ukazywał się w 1994 r.

²⁶ Były to jednodniówki relacjonujące przebieg kongresu.

²⁷ Wyszedł jeden numer tego kwartalnika w 2004 r.

²⁸ Pismo wydawane od 1999 r. zawierające specjalistyczne informacje z zakresu ortodoncji.

²⁹ Nie znalazły się one jednak w spisie czasopism medycznych Głównej Biblioteki Lekarskiej. W zawierającym 452 pozycje wykazie czasopism naukowych, fachowych i informacyjnych z zakresu medycyny zamieszczono jedynie „Biuletyn Informacyjny Okręgowej Izby Pielęgniarek i Położnych w Częstochowie”. www.gbl.waw.pl (data dostępu: marzec 2008).

³⁰ Redaktorem naczelnym pisma był początkowo Ryszard Majer, później funkcję tę pełnił Bogdan Knapik.

w latach 1997–2005 czasopismo „Prześwit. W kręgu osób niesamodzielnych i potrzebujących pomocy” poświęcone problemom osób niepełnosprawnych ruchowo, z upośledzeniem umysłowym, starszych i chorych. Od 2004 roku tej tematyce poświęcone są programy radiowe „W kręgu osób słabych i ubogich”, nadawane w kilkunastu rozgłośniach katolickich³¹.

Własnym biuletynem dysponował Oddział Towarzystwa Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich w Częstochowie. Od 2001 roku wydawał on „Kwartalnik Częstochowskiego Oddziału TNBSP”. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna przygotowywała natomiast wewnętrzne materiały o charakterze sprawozdawczym i inwentarzowym poświęcone działalności bibliotek publicznych. Roczniki pt. „Działalność bibliotek publicznych w województwie częstochowskim” ukazywały się w latach 1977–1986. W 1987 roku rozpoczęto drukowanie „Wykazów polskich czasopism i wydawnictw ciągłych bieżąco kompletowanych w bibliotekach i ośrodkach informacji w Częstochowie”, ale komputeryzacja katalogów bibliotecznych szybko podważyła zasadność tego typu druków. Skupiono się więc na metodyce pracy bibliotecznej. Tematyce tej poświęcony był kwartalnik „Biblioteka w gminie. Poradnik bibliotekarza” wychodzący w latach 1991–1997.

Wśród innych grup zawodowych czasopisma fachowe posiadali rolnicy i strażacy. W latach 1990–1999 Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Częstochowie (najpierw jako Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego w Złotym Potoku) wydawał „Aktualności – Informator Rolniczy” zajmujący się poradnictwem w zakresie produkcji rolniczej oraz sadownictwa, przetwórstwa rolno-spożywczego, agroturystyki itp. Później próbowano poszerzyć zakres edukacji rolniczej, zamieszczając comiesięczną wkładkę pt. „Częstochowska Gazeta Rolnicza” w regionalnym tygodniku „Gazeta Częstochowska”³². Równolegle publikowano internetowe wydanie „Częstochowskiej Gazety Rolniczej”³³. Reorganizacja jednostek doradztwa rolniczego przeprowadzona w 2004 roku spowodowała kilkumiesięczną przerwę w edycji pisma dla rolników. Wznowiono je w 2005 jako miesięcznik Śląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Częstochowie pt. „Śląskie Aktualności Rolnicze”.

Pismem o charakterze informacyjnym i fachowym dla strażaków był biuletyn Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej w Częstochowie „Strażacki Informator”, wydawany od grudnia 1994 do stycznia 1999 jako organ Zarządu Wojewódzkiego ZOSP RP w Częstochowie, a następnie jako czasopismo Biura Terenowego ZOSP RP w Częstochowie. Pismo przestało wychodzić w drugiej połowie 2002 roku, po ostatecznej likwidacji struktur ZOSP RP w regionie często-

³¹ Audycje prowadzone przez założyciela ruchu Andrzeja Kalinowskiego nadawane są m.in. w częstochowskim Radiu „Fiat” i „Jasna Góra”, łomżyńskim Radiu Nadzieja, radomskim Radiu Plus, kaliskim Radiu Rodzina, Katolickim Radiu Zamość i wielu innych, www.betel.pl (data dostępu: kwiecień 2007).

³² Wkładka wydawana była w latach 2000–2002.

³³ „Częstochowska Gazeta Rolnicza” ukazywała się w Internecie w okresie od stycznia 2000 do marca 2004 r. oraz w 2005 r. Archiwum „Częstochowskiej Gazety Rolniczej” www.czwa.odr.net.pl (data dostępu: listopad 2007).

chowskim. Zamknięcie „Informatora Strażackiego” to kolejny przykład ubożenia oferty wydawniczej po utracie statusu wojewódzkiego przez Częstochowę w wyniku reformy administracyjnej z 1999 roku.

Łukę próbowało wypełnić powstałe w 2003 Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw na rzecz Społecznej Służby Ratowniczej OSP „Ratownik”, wydając „Informator Stowarzyszenia Ratownik”. Ukazał się jednak tylko jeden numer pisma w listopadzie 2003 roku³⁴.

Własnego pisma specjalistycznego nie mieli przedsiębiorcy ani przedstawiciele środowisk biznesowych regionu częstochowskiego. W latach 1989–1990 próbę stworzenia takiego periodyku podjęli Tomasz Mysiek i Jarosław Ciura, wydając „Biuletyn Informacyjny Częstochowskiego Towarzystwa Gospodarczego”, ale zarówno kwartalnik, jak i samo Towarzystwo okazały się ideą krótkotrwałą. Częstochowska Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości redagowała od 1993 roku dodatek do „Gazety Częstochowskiej” pt. „Gazeta Rzemieślnicza” (później „Gospodarka i Rzemiosło”), ale nie miał on charakteru samodzielnego pisma. Pozostałe organizacje zrzeszające lokalnych przedsiębiorców ograniczały się do wydawania wewnętrznych biuletynów informacyjnych. Regionalna Izba Przemysłowo-Handlowa w Częstochowie od 2001 edytowała „Biuletyn RIPH”, a Regionalna Organizacja Pracodawców wydała w grudniu 2007 roku „Biuletyn Informacyjny”.

Specjalistyczne periodyki posiadali natomiast przedstawiciele różnych grup hobbystycznych. Częstochowscy numizmatycy i archeolodzy od 1989 roku wydawali kwartalnik „Magazyn Numizmatyczny”. Burzliwe losy organizacji skupiającej sympatyków archeologii i kolekcjonerów monet sprawiły, że po 1996 istniały w Częstochowie dwa konkurencyjne wydawnictwa: „Magazyn Numizmatyczny” wydawany przez częstochowski oddział Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego i „Częstochowski Magazyn Numizmatyczny” edytowany przez Stowarzyszenie Archeologiczno-Numizmatyczne im. dra W. Terleckiego³⁵. „Magazyn Numizmatyczny” zachował wprawdzie dawną nazwę, ale zmienił skład zespołu redakcyjnego, szatę graficzną i częstotliwość ukazywania się³⁶. Jego założyciel i pierwszy redaktor naczelny Tadeusz Sączek został bowiem prezesem Stowarzyszenia Archeologiczno-Numizmatycznego im. dra W. Terleckiego i redaktorem naczelnym nowego kwartalnika pt. „Częstochowski Magazyn Numizmatyczny”³⁷.

³⁴ Jako wydawca pisma występowało Centrum Sprzętu Pożarniczego w Wanatach k. Częstochowy, a w skład zespołu redakcyjnego wchodził: Stefan Gawroński, Andrzej Kuśnierczyk i Jacek Wójcik.

³⁵ W 1962 r. częstochowscy numizmatycy i archeolodzy zawiązali oddział Polskiego Towarzystwa Archeologicznego. W 1972 r. organizacja zmieniła nazwę na Polskie Towarzystwo Archeologiczne i Numizmatyczne. W połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku działacze PTaIN podzielili się, tworząc dwie odrębne organizacje: Oddział Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego oraz Stowarzyszenie Archeologiczno-Numizmatyczne im. dra W. Terleckiego.

³⁶ Od 1997 r. wychodził jako rocznik. W skład zespołu redakcyjnego wchodził prof. Wiesław Kaczanowski oraz Wojciech A. Łonak.

³⁷ „Częstochowski Magazyn Numizmatyczny” przestał się ukazywać wraz ze śmiercią Tadeusza Sączka w 2005 r.

Póki istniały sprzyjające warunki organizacyjne, aktywność wydawniczą przejawiali również miłośnicy turystyki. Swój comiesięczny „Serwis Informacyjny” w latach 1981–1989 miał częstochowski oddział Centralnego Ośrodka Informacji Turystycznej. Nakładem ośrodka ukazywało się też wiele przewodników, folderów i map turystycznych regionu oraz gazeta reklamowa³⁸. Lokalna działalność wydawnicza w dziedzinie turystyki zaniknęła po przekształceniu COIT w Polską Agencję Promocji Turystyki (1994), a następnie w Polską Organizację Turystyki (2000).

Drugim lokalnym centrum wydawniczym zaspokajającym potrzeby informacyjne zwolenników czynnego wypoczynku był Zarząd Wojewódzki Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Istniejący w jego strukturach Regionalny Ośrodek Programowy PTTK w Częstochowie wydawał w latach 1991–1992 dwa pisma: „Biuletyn Informacyjny ROP PTTK w Częstochowie” oraz półrocznik „Ostaniec”. Oba pisma popularyzowały turystykę i prezentowały turystyczne atrakcje regionu.

Po przekształceniu zarządów wojewódzkich PTTK w oddziały PTTK i przyznaniu im osobowości prawnej okazało się, że wiele z nich uzyskało wprawdzie większą samodzielność w realizowaniu swego programu, ale posiadało znacznie mniej pieniędzy na działalność statutową, w tym wydawniczą³⁹. Dlatego też w Częstochowie zaprzestano edycji pism turystyczno-krajoznawczych. Wprawdzie Jura Krakowsko-Częstochowska wciąż stanowi atrakcyjne miejsce wypoczynku i rekreacji, a także uprawiania sportów ekstremalnych⁴⁰, to żadna organizacja i stowarzyszenie skupiające amatorów takiej aktywności w Częstochowie nie prowadzi obecnie działalności wydawniczej⁴¹.

Niewiele więcej inicjatyw wydawniczych podejmowali animatorzy i amatorzy innych sportów. W okresie PRL w Częstochowie ukazywały się 4 efemeryczne czasopisma poświęcone problematyce szachowej⁴². Po 1989 roku prasę sportową zaczął wydawać uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego WSP w Częstochowie (później Akademii im. Jana Długosza). W latach 2001–2003 ukazywał się „Częstochowski Magazyn Sportowo-Akademicki”, a w latach 2004–2005 akademicy działacze sportowi wydawali specjalistyczny kwartalnik poświęcony tenisowi stołowemu „Polski Pingpong”. Od maja 2005 rolę wersji drukowanej przejął serwis internetowy „Magazyn Polski PingPong”⁴³. Miał on charakter ogólnopolski, a redaktorem naczelnym magazynu był Paweł Gąsiorowski.

³⁸ Miesięcznik „Wycieczkowiez. Bezpłatna Gazeta Turystyczna” ukazywał się w latach 1992–1995 i zawierał oferty lokalnych biur podróży.

³⁹ M. Kotarski, *Kolarstwo rowerowe w regionie częstochowskim w latach 1989–2006. Kalendarium*, maszynopis 2006, dostęp: khit.pttk.pl/teksty/kolarstwo a także: dyskusja na temat przyszłości PTTK, dostęp: forum.pttk.pl.

⁴⁰ Należą do nich kolarstwo górskie, wspinaczka skałkowa, eksploracja jaskiń, paralotniarstwo itp.

⁴¹ Periodyki o tematyce speleologicznej wydawano w Częstochowie w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w.

⁴² T. Mielczarek, *Od „Monitora”...*, s. 208.

⁴³ www.pingpong.com.pl

Lokalnym sportem zajmował się, uruchomiony w końcu 2002 roku, bezpłatny tygodnik „Wolna Sobota”. Jego wydawcą była firma „Bel-Sport” założona przez dziennikarza sportowego wielu częstochowskich mediów Janusza Wróbla, a funkcję redaktora naczelnego pełnił Marek Magiera. Tygodnik z biegiem czasu ewoluował w kierunku lokalnego pisma ogólnoinformacyjnego, ale problematyka sportowa była w nim zawsze bardzo szeroko reprezentowana. Pismo upadło z powodów finansowych w połowie 2003 roku.

Janusz Wróbel redagował jeszcze dwa inne pisma sportowe, poświęcone siatkówce, których siedziba bądź wydawca związani byli z Częstochową⁴⁴. Początkowo kierował miesięcznikiem „Super Volley”, a po zmianie wydawcy i przeniesieniu redakcji pisma do Warszawy, został redaktorem naczelnym konkurencyjnego pisma „Świat Siatkówki”. Oba te pisma kolportowano w całym kraju.

Ze względu na wydawcę – Agencję Wydawniczą „Technopol” – Częstochowa była centrum wydawniczym prasy przeznaczonej dla szaradzystów i amatorów krzyżówek. Istniejąca od 1987 spółka miała początkowo w swoim portfolio nie tylko pisma z rozrywkami umysłowymi⁴⁵, ale z biegiem czasu skoncentrowała się na edycji krzyżówek dla dorosłych i kolorowanek dla dzieci. W 2007 roku była wydawcą 25 tytułów tego typu⁴⁶. Łączny ich nakład sięgał 2,5 mln egzemplarzy miesięcznie i dawał „Technopolowi” prawie 50% udział w krajowym rynku prasy krzyżówkowej⁴⁷.

Wśród prasy hobbystycznej na odnotowanie – jako jeden z najstarszych na rynku – zasługuje miesięcznik „Alfa-Trans” – pismo poświęcone psychotronice. W 1993 roku miesięcznik ten redagowany był przez Bogdana Grzywnę jako „Trans”, później zmieniał wielokrotnie nazwę, a obecnie jest wydawany pod kierunkiem Liny Bańkowskiej jako „Alfa-Trans”.

Do kategorii pism specjalistycznych zaliczyć można również prasę zakładową. Wprawdzie prasie wydawanej przez przedsiębiorstwa produkcyjne w celach agitacyjnych, propagandowych i organizatorskich „w zakresie inspirowania i mobilizowania załogi do wykonywania zadań produkcyjnych” przypisuje się dzisiaj jedynie wartość historyczną⁴⁸, to czasopisma tego typu całkowicie nie zniknęły. W warunkach gospodarki rynkowej zastąpiły je czasopisma firmowe (zwane też korporacyjnymi lub cu-

⁴⁴ W Polsce ukazują się trzy miesięczniki poświęcone siatkówce: „Magazyn Siatkówka” wydawany w 1999 r. w Katowicach przez firmę „K&K”, „Super Volley” redagowany od 2005 r. w Częstochowie (wyd. Creative Sports Ideas), a od 2006 r. w Warszawie (wyd. Sportlive24 S.A.) oraz „Świat Siatkówki”, wydawany w Częstochowie przez spółkę Sport Marketing House, założoną przez byłych siatkarzy i przedsiębiorców sponsorujących tę dziedzinę sportu.

⁴⁵ Wydawała np. piśmka edukacyjne dla dzieci – miesięcznik „Z Angielskim od Dziecka” oraz tygodniki z programem radiowo-telewizyjnym „Tele-Rama TVP+SAT” (1995).

⁴⁶ Edytowano 15 piśemek z krzyżówkami i szaradami w seriach: „100, 200, 300... Panoramicznych”, „Magazyn Diagram”, „Diagram Jolki”, „Diagram-krzyżówki z przymrużeniem oka” oraz „100, 200, 300... „Sudoku z głową”, a także 10 pozycji z kolorowanymi i krzyżówkami dla dzieci: „10, 20, 30... Kolorowanek”, „Dobranocka do kolorowania”, „Kolorowanka Kleks” i „Co to? Krzyżówki obrazkowe dla dzieci”.

⁴⁷ *Walka na rynku krzyżówek*, „Gazeta Wyborcza” z 22.05.2004.

⁴⁸ *Słownik terminologii medialnej*, pod red. W. Pisarka, Kraków 2006, s. 156.

stom publishing). Ze względu na odbiorców, dzieli się je na wydawnictwa wewnętrzne – skierowane do własnych pracowników oraz zewnętrzne – przeznaczone dla partnerów handlowych lub kontrahentów oraz dla klientów. Pierwszy typ czasopism, podobnie jak dawne gazety zakładowe, służy komunikacji wewnętrznej między kierownictwem firmy i jej pracownikami (human resources) i budowaniu silnego i zmotywowanego zespołu pracowników. Przypisuje się im też podobne funkcje⁴⁹. Drugi typ czasopism, zwanych prasą klientów lub konsumentów, służy celom marketingowym (zwiększenie sprzedaży produktów lub usług, a co za tym idzie udziału w rynku i liczby klientów) oraz public relations (kreacja wizerunku, promocja marki, wzmocnieniem relacji z klientami firmy, mediami i środowiskami opiniotwórczymi)⁵⁰.

Według *Encyklopedii wiedzy o prasie* intensywny rozwój gazet zakładowych w Polsce rozpoczął się w okresie realizacji planu 6-letniego, a do 1972 roku ukazywało się około 400 tytułów gazet zakładowych, głównie w dużych, państwowych przedsiębiorstwach produkcyjnych⁵¹. Później ich liczba sukcesywnie malała. U schyłku XX wieku, wraz ze zmianą formy własności większości przedsiębiorstw państwowych i restrukturyzacją wielu dziedzin przemysłu, liczba tytułów prasy zakładowej gwałtownie spadła. W końcu lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku pojawiać się jednak zaczęły nowe gazety firmowe, w rozwijających się gwałtownie rodzimych przedsiębiorstwach prywatnych i wchodzących na nasz rynek dużych koncernach zagranicznych. Według szacunków z początku XXI wieku własne pisma firmowe wydawało około 10% z 3 mln polskich firm⁵². Szacunki te – oparte prawdopodobnie na podstawie eksploracji danych warszawskich⁵³ – wydają się mocno przesadzone. Sugerują bowiem, że w Krakowie – gdzie funkcjonowało prawie 90 tys. podmiotów gospodarczych, powinno istnieć około 9 tys. gazet firmowych, a w Częstochowie, gdzie w 2000 roku zarejestrowanych było 26 tys. podmiotów gospodarczych, ponad 2,5 tys. tego typu pism⁵⁴. Niezależnie jednak od tych wątpliwej jakości szacunków, wypada zauważyć, że niektóre powstające w tym czasie magazyny konsumenckie, np. kierowane do abonentów sieci komórkowych, osiągały milionowe nakłady⁵⁵. Czasopisma kierowane do pracowników firm drukowano natomiast – co zrozumiałe – w znacznie mniejszej liczbie egzemplarzy⁵⁶.

⁴⁹ Do najczęściej wymienianych zalicza się: informacyjną, integracyjną, motywacyjną, wyjaśniającą, doradcą. T. Kościelny, *Biuletyn firmowy. 285 pytań i odpowiedzi*, Agape 2002.

⁵⁰ *Customowe szaleństwo w Europie*, „Novozine” 2008, nr 1.

⁵¹ *Encyklopedia wiedzy o prasie...*, s. 191.

⁵² *Firmowe miliony*, „Gazeta Wyborcza” z 6.11.2001.

⁵³ W 2000 r. w Warszawie zarejestrowanych było prawie 250 tys. podmiotów gospodarczych, w tym większość centrali firm ogólnopolskich. Bank Danych Regionalnych, <http://www.stat.gov.pl> (data dostępu: maj 2008).

⁵⁴ W latach 1989–1998 wydawano w Krakowie 20 pism zakładowych lub firmowych, w tym o charakterze promocyjnym. W. M. Kolasa, *Prasa Krakowa w dekadzie przemian 1989–1998*, s. 376–378.

⁵⁵ *Firmowe miliony*, „Gazeta Wyborcza” z 6.11.2001.

⁵⁶ Według badań przeprowadzonych w 2000 r. przez firmę konsultingowo-badawczą GFMP Management Consultants wychodziły one w nakładach od kilkuset do kilku tysięcy egzemplarzy. *Organ komunikacji*, „Businessman Magazine” z 1.04.2004.

W Częstochowie istnieje jedna z najstarszych gazet zakładowych w Polsce. Od 1951 roku w Hucie „Częstochowa” wydawany jest tygodnik „Głos Hutnika”. Pierwszy numer czasopisma z 7 czerwca 1951 nosił tytuł „Głos Stalowni. Pismo Budowniczych Huty Częstochowa” i wyszedł jako jednodniówka z okazji oddania do eksploatacji pierwszego pieca martenowskiego w nowej stalowni. Pięć dni później ukazał się już „Głos Huty Częstochowa” z podtytułem: „Gazeta Zakładowa Huty Częstochowa”. Pismo wychodziło dwa razy w miesiącu, a kierowanie redakcją powierzono pracownicy huty Zofii Mierzwie wspieranej przez zawodowych dziennikarzy: Leona Kucharskiego z „Dziennika Zachodniego” i Rajmunda Piersiaka z „Życia Częstochowy”. Z prób odtworzenia historii pisma wynika, że „gdy Zofia Mierzwa zapisała się do technikum wieczorowego, ster po niej przejął ówczesny kierownik działu bhp Jan Szuflik”⁵⁷. W kwietniu 1952 roku wraz ze zmianą nazwy zakładu, gazeta zmieniła tytuł na „Głos Huty im. Bolesława Bieruta”, a pod jej winietą umieszczono informację, że jest to „Organ Podstawowej Organizacji Partyjnej, Rady Zakładowej i Dyrekcji”. Kolejna zmiana tytułu nastąpiła 22 lipca 1953, kiedy to hutnicze pismo ukazało się z winietą „O Stal i Socjalizm”. Z początkiem 1959 roku czasopismo straciło samodzielność i do końca 1966 wychodziło jako dwustronicowa wkładka do regionalnego tygodnika „Gazeta Częstochowska” z tytułem „Wydanie specjalne dla załogi Huty im. B. Bieruta”. Trzeba jednak zaznaczyć, że przygotowywaniem wkładki zajmowali się dwaj zatrudnieni na etatach huty pracownicy, więc ciągłość redakcyjna została zachowana i wznowione w 1967 pismo zakładowe pt. „Głos Hutnika” słusznie podawało, że istnieje od 1951 roku.

„Głos Hutnika”, wychodzący jako dwutygodnik w nakładzie od 3 do 7 tys. egzemplarzy, realizował wszystkie zadania (partyjne, związkowe, administracyjne, socjalne, rozrywkowe itp.) wyznaczone tego typu prasie, ale nie angażował się zbyt w kampanie polityczne i ponad funkcję opiniotwórczą przedkładał informacje o bieżących sprawach huty wzbogacone o przegląd wydarzeń w mieście i regionie, serwis kulturalny i sportowy. Zmiany redaktorów naczelnych nie miały większego wpływu na linię programową pisma⁵⁸. Od maja 1989 roku, wraz z powrotem do dawnej nazwy zakładu, zmieniono podtytuł czasopisma, a w 1990 częstotliwość jego wydawania. Wydawca tygodnika Huty „Częstochowa” podjął też starania o poszerzenie formuły czasopisma i zmianę systemu jej kolportażu, a tym samym zasad funkcjonowania. Zaprzesano rozdawnictwa czasopisma wśród hutników, proponując im płatną prenumeratę. W zamian zwiększono liczbę informacji miejskich i tekstów publicystycznych, dodano program telewizyjny i wprowadzono dział ogłoszeń drobnych. Zamiarowi poszerzenia kręgu czytelników o mieszkańców satelickiej wobec huty dzielnicy Raków służył też kolportaż periodyku w wybranych punktach sprze-

⁵⁷ Do końca 1958 r. funkcję redaktorów naczelnych pełnili jeszcze: Edward Radecki i Lucjan Wol-ski. *Od „Głosu” do „Głosu”*, „Głos Hutnika” – kwartalne wydanie specjalne, czerwiec 1993, nr 2.

⁵⁸ Od 1967 r. funkcję tę pełnili: Ryszard Karpowicz (do końca 1974), Alfred Sikora (do połowy 1975), Dariusz Sałajewski (do kwietnia 1986), Wojciech Kapuściak (do lutego 1992), Iwo Mandrysz (do końca 2006), Jacek Noszczyk (do chwili obecnej).

daży „Ruchu”. Sprawom *stricte* hutniczym poświęcono kwartalne wydanie „Głosu Hutnika” w formie kolorowego magazynu⁵⁹. Zabiegi te nie przyniosły oczekiwanego rezultatu. Płatny tygodnik nie zdobył zainteresowania załogi, malejącej zresztą w wyniku restrukturyzacji zakładu i kryzysu branży hutniczej, ani mieszkańców, ulegającej coraz większej pauperyzacji, przyhutniczej dzielnicy. Nakład „Głosu Hutnika” zmniejszono do 4 tys. egzemplarzy, a kwartalnik zamknięto.

Do klientów Zakładu Energetycznego w Częstochowie (obecnie Enion S.A. Oddział w Częstochowie) kierowane było pismo „Gniazdko Domowe”. Istniejący od 1998 roku kwartalnik był pismem adresowanym do odbiorców prądu w całym kraju, ale poszczególne spółki sektora elektroenergetycznego wydawały jego lokalne mutacje. W Częstochowie pismo obecne było od połowy 2003 roku (udostępniano je poprzez biura obsługi klientów i urzędy pocztowe). Zawierało porady w zakresie bezpiecznego użytkowania energii elektrycznej, doniesienia o nowościach w branży elektroenergetycznej oraz informacje użyteczne z punktu widzenia klientów lokalnego dostawcy prądu.

Swoistym pismem „dla klientów” był również kwartalnik „Wieści z Północy” wydawany przez Spółdzielnię Mieszkaniową „Północ” w Częstochowie. Zarząd spółdzielni podejmował próby kontaktu z jej członkami najpierw poprzez specjalne strony w lokalnej prasie⁶⁰, a od lutego 2002 roku rozpoczął wydawanie własnego periodyku zawierającego doniesienia o pracy organów statutowych spółdzielni. Chociaż SM „Północ” była jedyną spółdzielnią w Częstochowie posiadającą własne czasopismo, to drukowane w nim treści nie do końca satysfakcjonowały jej mieszkańców. Z inicjatywy Artura Gawrońskiego⁶¹ w końcu 2003 roku powstał niezależny biuletyn mieszkańców „Głos Północy”. Deklarował on, że działa w imieniu spółdzielców, pozostawał w opozycji do władz spółdzielni i prowadził polemiki z oficjalnym wydawnictwem Zarządu SM „Północ”. Wśród poruszanych w biuletynie spraw znajdowały się kwestie wysokości czynszów, opłat za dostarczane do mieszkań ciepło, wydatków na remonty i konserwację budynków. „Głos Północy” próbował również organizować mieszkańców do walki z wandalizmem w osiedlach i tworzenia grup samopomocy⁶². Twórca biuletynu zainicjował nadto stworzenie podobnego pisma w dzielnicy „Tysiąclecie”⁶³ oraz wydawał „Biuletyn Polskiego Ruchu Uwłaszczeniowego w Częstochowie”, angażując się głównie w sprawę nowelizacji ustawy o spółdzielczości mieszkaniowej i uwłaszczenia właścicieli mieszkań spółdzielczych. Jego publicystyczna i społeczna aktywność zaowocowała w 2005 roku wyborem na funkcję delegata Zebrania Przedstawicieli Członków SM „Pół-

⁵⁹ Kwartalnik, a w ostatnich dwóch latach istnienia półrocznik, wychodził w latach 1993–1997.

⁶⁰ Kolumny poświęcone sprawom spółdzielców SM Północ ukazywały się m.in. w „Dzienniku Częstochowskim 24 Godziny” – „Gazeta osiedlowa SM Północ”.

⁶¹ Pełnił on funkcję szefa częstochowskich struktur Polskiego Ruchu Uwłaszczeniowego oraz pełnomocnika Krajowego Związku Lokatorów i Spółdzielców w Częstochowie.

⁶² Por. poszczególne numery biuletynu dostępne pod adresem www.glospolnocy.republika.pl

⁶³ Ukazał się tylko jeden numer „Głosu Tysiąclecia”.

noc", a w 2006 mandatem Rady Miasta Częstochowy z ramienia PiS. Po objęciu funkcji radnego Artur Gawroński zaniechał działalności wydawniczej i redagowane przez niego biuletyny przestały się ukazywać.

Analiza katalogów, zbiorów bibliotecznych oraz autopsja skłaniają do wniosku, że w latach 1989–2007 ukazało się w Częstochowie ogółem 357 tytułów prasowych. Wypada jednak zauważyć, że około 35% tej wartości stanowiły gazetki szkolne. Jeśli weźmiemy pod uwagę kryterium wydawcy, to okaże się, że równie aktywne edytorsko były częstochowskie wyższe uczelnie. Efektem ich wysiłków było ogółem 58 tytułów, tj. ponad 16% ogółu. Nieco wyższy udział w rynku miały osoby prywatne i spółki sygnujące 68 tytułów, czyli ponad 19% ogółu. Około 8% udziału miały natomiast takie podmioty wydawnicze, jak: Kościół katolicki, organizacje społeczno-polityczne oraz organa państwowe i samorządowe. Szczegółowe dane na ten temat zaprezentowano w tabeli 2.

Jedynie dla formalności wypada dodać, że w porównaniu z okresem PRL znacznie zmieniła się struktura wydawców prasy lokalnej. Całkowitą nowością była aktywność wydawnicza osób prywatnych i spółek, a prasę konspiracyjną zastąpiły pisma sygnowane przez organizacje społeczne i polityczne. Zniesienie administracyjnych i technicznych ograniczeń zaowocowało natomiast eksplozywnym wręcz rozwojem prasy szkolnej.

Tabela 2. Wydawcy prasy częstochowskiej w latach 1945–2007

Typ	1945–1988		1989–2007		Zmiana udziału w rynku
	Liczba tytułów	Udział w %	Liczba tytułów	Udział w %	
Uczelnie	34	21,5	58	16,2	170%
Szkoły	14	8,9	122	34,2	871%
Partie, związki zawodowe, zakłady pracy	27	17,1	29	8,1	107%
Partie, związki zawodowe, zakłady pracy (prasa konspiracyjna)	57	36,1	–	–	–
Instytucje państwowe i samorządowe	5	3,2	30	8,4	600%
Osoby prywatne i spółki	–	–	68	19,1	–
Kościół, parafie, związki religijne	11	6,9	30	8,4	272%
Organizacje społeczne	10	6,3	20	5,6	200%
Razem	158	100,0	357	100,0	226%

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione w niniejszym artykule czasopisma obejmowały ponad 130 tytułów, tj. około 37% ukazujących się w Częstochowie gazet i czasopism. Dynamiczny rozwój tej prasy widoczny po 1989 roku wskazywać może, że w najbliższych latach

zdominuje ona lokalne rynki czasopism. Dotyczyć to będzie zarówno liczby tytułów, jak i zakresu oddziaływania na czytelników.

Można też przypuszczać, że z biegiem czasu, a widać już tego pierwsze symptomy, analizowana prasa coraz rzadziej funkcjonować będzie w klasycznej – papierowej wersji. Już obecnie o randze i znaczeniu czasopism naukowych w coraz większym stopniu przesądza fakt posiadania przez nie rozbudowanych i interaktywnych witryn internetowych. Można zatem sądzić, że wraz z upowszechnieniem w społecznościach lokalnych dostępu do Internetu podobnie przebiegać będzie ewolucja lokalnych czasopism fachowych, hobbystycznych i firmowych.

CONTEMPORARY SCIENTIFIC, PROFESSIONAL, HOBBY, AND BRAND-NAME MAGAZINES OF CZĘSTOCHOWA IN THE YEARS 1989–2007

Summary

The article was on the special contents of of the Częstochowa low-circulation scientific, professional, hobby and brand-name magazines. Although it constitutes a typologically diversified group the analyzed magazines possessed numerous common characteristics. They are bound by the criteria of contents and addressee. The authors and readers of these magazines form a common specialized group In search of a specific content. Depending on the degree of complexity and esotericism of these contents, the magazines' scope of influence is manifold. The smallest group of readers, which is obvious, is affiliated to the scientific magazines while the highest group is associated with the brand-name ones.

The magazines presented in this article contained over 130 titles, i.e., about 37% of the total appearing in the Częstochowa newspapers and magazines. The dynamic growth of this press, noticeably from 1989, may indicate that it will dominate on the local magazines' market in the near future. This will Apple to both the number of titles and the extent of influence on readers.

It could also be assumed that with time, as observations from the first symptoms suggest, the analysed press will more rarely function In the classical – paper version. Even now, the scale and significance of scientific magazines are, to a great extent, determined by the fact of their having a developed interactive Internet website. A presumption could therefore be made that, together with the promotion of access to Internet for the local community the local professional, hobby and brand-name magazines will similarly undergo an evolution.